

<https://doi.org/10.5559/di.27.3.01>

NOSE LI PARLAMENTARNI IZBORI 2015. I 2016. GODINE PROMJENU POLITIČKIH RASCJEP U HRVATSKOJ?

Andrija HENJAK
Fakultet političkih znanosti, Zagreb

UDK: 324(497.5):328"2015/2016"
329(497.5)"2015/2016"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 7. 8. 2017.

Dosadašnje analize izbornoga ponašanja u Hrvatskoj pokazale su izražene podjele među biračima oko simboličnih i identitetskih pitanja, utemeljenih na različitom odnosu prema religiji, tradiciji i povijesti koje su oblikovale obrasce izbornoga ponašanja nakon neovisnosti i u konačnici dovele do konsolidacije bipolarnog obrasca političkoga natjecanja nakon 2000. godine. Na izborima 2015. i 2016. godine pojavili su se novi politički akteri, poput Mosta i Živog zida, koji su nastupili s porukama koje se ne mogu svrstati u dosadašnji obrazac političkih podjela utemeljenih na simboličkim i identitetskim pitanjima. Koristeći se anketnim istraživanjima provedenih neposredno nakon izbora 2015. i 2016. godine, rad analizira je li izborna podrška novim političkim akterima u Hrvatskoj na izborima 2015. i 2016. godine rezultat odvajanja dijela birača, posebno mlađih, od tradicionalne strukture političkih rascjepa te njihovih mobilizacija na temelju drugih političkih pitanja koja su otvorile nove stranke. Analiza pokazuje da je podrška novim strankama u većoj mjeri rezultat odvajanja dijela birača od strukture tradicionalnih rascjepa, a u manjoj mjeri rezultat mobilizacije birača novim političkim pitanjima.

Ključne riječi: biračko ponašanje, stranački sustav, političke stranke, politički rascjepi, izbori

✉ Andrija Henjak, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: andrija.henjak@fpzg.hr

UVOD

Dosadašnje studije izbornoga ponašanja i političkih stavova u Hrvatskoj pokazale su postojanje izraženih podjela među biračima utemeljenih na različitom odnosu prema religiji, povijesti, tradiciji i modernosti (Zakošek, 1998; Šiber, 2001; Bagić, 2007; Ferić, 2008; Henjak, Zakošek i Čular, 2013; Jou, 2010). Nadalje, studije prostorne distribucije izborne podrške pokazale su osjetnu korelaciju između intenziteta ratnih razaranja i udjela obrazovanih i religioznih stanovnika u jedinicama lokalne samouprave te udjela glasova koje su stranke i kandidati ljevice i desnice osvojili u njima na nacionalnim izborima (Grdešić, 2013; Glaurdić i Vuković, 2016).

Istodobno, ekonomska i distributivna pitanja nisu imala važniju ulogu u oblikovanju političkih identiteta, biračkoga ponašanja i stranačkoga natjecanja u Hrvatskoj na individualnoj razini (Henjak, 2007; Dolenc, 2012; Nikić Čakar i Čular, 2012). Studije prostorne distribucije izborne podrške nalaze visoku korelaciju između razine nezaposlenosti u jedinicama lokalne samouprave i izborne podrške ljevici i desnici na nacionalnim izborima (Glaurdić i Vuković, 2016; Grdešić, 2013). Međutim, ovi nalazi ne upućuju na znatniju prisutnost ekonomskoga glasanja, jer u gradovima i općinama s višom nezaposlenosti veću podršku uživaju stranke desnice, dok u onima s nižom nezaposlenosti veću podršku uživaju stranke ljevice, bez obzira na to je li prije izbora većinu u parlamentu imala ljevica ili desnica.

Vrijednosne, simboličke i identitetske podjele koje su oblikovale obrasce izbornoga ponašanja u Hrvatskoj 1990-ih i 2000-ih dovele su nakon izbora 2000. godine do konsolidacije bipolarnog obrasca stranačkoga natjecanja, koji je karakterizirala sve izraženija koncentracija biračke podrške glavnim strankama ljevice i desnice te cjelovita izmjena stranaka lijevoga i desnoga bloka u vladi (Čular, 2013). Nove stranke koje su se pojavile u ovom razdoblju i koje su ostvarile osjetan izborni rezultat, poput Hrvatskih laburista, nisu uspjele znatnije utjecati na promjenu bipolarne dinamike političkog natjecanja ni na promjenu obrasca formiranja vlade.

Izbori održani 2015. i 2016. godine donijeli su nove političke aktere, u prvom redu Mosta i Živoga zida, koji su proizašli iz opozicije etabliranim strankama i njihovu modelu vladavine na lokalnoj razini, te iz redova udruga i aktivista kritičnih prema postojećoj distribuciji ekonomske moći u društvu. Nadalje, izbori 2015. i 2016. godine proizveli su rezultat koji prvi put od uspostave višestranačja u Hrvatskoj postavlja etablirane političke stranke ljevice i desnice pred izbor koaliciranja s novim političkim akterima, koji svoj politički uspjeh uvelike temelje upravo na kritici njihova načina upravljanja

zemljom ili ulaska u koaliciju sa strankama iz drugoga ideološkog bloka.

Koristeći se anketnim istraživanjima provedenima neposredno nakon izbora 2015. i 2016. godine, ovaj rad pokušava utvrditi je li pojava novih političkih aktera u Hrvatskoj na izborima 2015. i 2016. godine rezultat odvajanja dijela birača, posebno mlađih, od tradicionalne strukture političkih rascjepa i njihove mobilizacije na temelju kritike političkoga sustava i ekonomskoga modela uspostavljenog u Hrvatskoj. Nadalje, rad pokušava utvrditi je li izborna podrška novim strankama, poput Mosta ili Živoga zida, rezultat znatnije promjene obrasca izbornoga ponašanja u kojem nova politička pitanja koja su postavile ove stranke postaju važnija od identitetskih i ideoloških pitanja u oblikovanju stranačkih preferencija dijela birača.

POJAVA NOVIH STRANAKA U SREDNJOJ I ISTOČNOJ EUROPI: TEORIJSKI OKVIR

Budući da rad istražuje novi fenomen u hrvatskoj politici o kojem još nema objavljenih znanstvenih studija, u teorijskom segmentu rad se oslanja na komparativne studije izbornog uspjeha novih stranaka u zemljama Srednje i Istočne Europe. Ove su studije prije svega usmjerene na analizu ekonomskoga i političkoga konteksta u kojem se javljaju nove stranke, a tek se sporadično bave analizom determinanti njihove izborne podrške na individualnoj razini (Hanley i Sikk, 2016; Engler, 2016; Haughton i Deegan-Krause, 2015; Sikk, 2012; Tavits, 2008; Pop-Eleches, 2010).

Rad polazi od pretpostavke da je pojava novih stranaka u Hrvatskoj na izborima 2015. i 2016. godine usporediva s trendom koji je već dulje prisutan u stranačkim sustavima zemalja Srednje i Istočne Europe. U zadnjem desetljeću gotovo svi stranački sustavi ovih zemalja prolazili su kroz znatne promjene koje karakterizira visoka volatilnost biračkoga ponašanja, pojava novih i nestanak starih stranaka te ulazak novih stranaka u vladu (Haughton i Deegan-Krause, 2015; Sikk, 2005). U Hrvatskoj se ovaj fenomen u znatnijem opsegu javlja nešto kasnije u usporedbi s drugim zemljama Srednje i Istočne Europe, što se pripisuje čvrstoj strukturiranosti stranačkoga natjecanja u Hrvatskoj oko jedne dominantne ideološke dimenzije, što smanjuje prostor za pojavu novih stranaka i osigurava stabilnost stranačkoga natjecanja (Casal Bértoa, 2014; O'Dwyer, 2014).

Iako stranačke sustave zemalja Srednje i Istočne Europe od samoga početka demokratske politike karakterizira visoka razina izborne volatilnosti i nestabilnost stranačkih organizacija (Roberts, 2008; Pop-Eleches, 2010; Ibenskas i Sikk, 2017), važna je novina u zadnjem desetljeću pojava novih političkih

aktera koji su nastali izvan postojeće strukture političkih rascjepa, nudeći nove političke poruke (Hanley i Sikk, 2016).

Ove stranke, koje Hanley i Sikk (2016) zovu antiestablišmentske reformske stranke, pojavile su se u mnogim zemljama kao odgovor na nezadovoljstvo birača percipiranom razinom korupcije u politici, političkim sustavom kojim dominiraju etabrirane stranačke elite te ekonomskim sustavom kojim dominiraju interesi banaka i korporacija povezanih s političkim elitama (Hanley i Sikk, 2016). Poruke antiestablišmentskih reformskih stranaka podržavaju vrijednosti liberalne demokracije, ali istodobno traže zamjenu etabriranih političara novim akterima koji nisu sudjelovali u posttranzicijskoj politici te reformu političkoga sustava usmjerenu prema povećanju udjela građana u donošenju političkih odluka (Sikk, 2012; Hanley i Sikk, 2016). Iako nove stranke u većini slučajeva nisu bile vrijednosno neutralne i mogu se svrstati na ljevicu ili desnicu, vrijednosni profil stranaka ima znatno manju važnost u definiranju njihova političkog identiteta od činjenice da predstavljaju nove aktere u politici koji zahtijevaju reformu političkoga sustava (Sikk, 2012; Haughton i Deegan-Krause, 2015).

Hanley i Sikk otkrivaju da je kontekst u kojem su nove stranke nastale uključivao visoku ili sve veću korupciju, visoku nezaposlenost te nesposobnost etabriranih stranaka da se uhvate ukoštac s ovim problemima (Hanley i Sikk, 2016). Pritom autori nalaze da je sve veća ili visoka korupcija uvjet koji se javlja u svim slučajevima pojave novih stranaka ovoga tipa, čak i u uvjetima relativno stabilne ekonomske situacije. Druge analize uspjeha novih stranaka također nalaze sve veću korupciju kao važnu determinantu podrške novim strankama (Engler, 2016; Haughton i Deegan-Krause, 2015). Engler u svojoj studiji nalazi manju vjerojatnost pojave novih stranaka u zemljama koje karakterizira tradicionalno visoka korupcija, međutim porast korupcije u odnosu na prosjek zemlje povećava podršku novim strankama, što pokazuje da nove stranke u osnovi nastaju kao reakcija na ponašanje političkih elita (Engler, 2016).

Komparativne studije koje analiziraju utjecaj korupcije na biračko ponašanje na individualnoj razini nalaze da su u kontekstu visoke korupcije birači bliži ideološkom centru skloniji promijeniti svoju izbornu preferenciju i glasati za nove stranke od birača koji se nalaze na ideološki krajnjim pozicijama (Charron i Bågenholm, 2016). Pritom su ovi efekti izraženiji u stranačkim sustavima s većim efektivnim brojem stranaka koji biračima osiguravaju veći izbor alternativa. Isto tako, percepcija korupcije ima najveći učinak na izbornu ponašanje birača koji nemaju jasnu stranačku identifikaciju te birača koji očekuju da će promjena vlasti dovesti do smanjenja korupcije (Ecker, Glinitzer i Meyer, 2016).

Stanje ekonomije drugi je važan činitelj koji je povezan s pojavom novih stranaka u Srednjoj i Istočnoj Europi. Engler (2016) nalazi negativnu korelaciju između ekonomskog rasta i podrške novim strankama, Tavits (2008) pak povezanost visoke nezaposlenosti i pojave novih stranaka, dok Pop-Eleches (2010) uočava povezanost visoke nezaposlenosti i rasta podrške novim radikalnim strankama.

Stabilnost stranačkoga sustava treći je važan činitelj koji utječe na pojavu novih antiestablišmentskih reformskih stranaka. Više autora tvrdi da su nove stranke nastale u vrlo stabilnim stranačkim sustavima kao odgovor na etablirane stranke koje djeluju unutar političkoga kartela i koje nisu bile kadre ponuditi odgovore na korupciju i ekonomske probleme (Hanley i Sikk, 2016; Haughton i Deegan-Krause, 2015; Pop-Eleches, 2010). U isti mah izrazito nestabilni stranački sustavi također su se pokazali kao povoljno okruženje za pojavu novih stranaka, jer nestabilnost otežava institucionalizaciju stranaka i reproducira daljnju nestabilnost stranačkoga sustava (Deegan-Krause i Haughton, 2009; Haughton i Deegan-Krause, 2014; Hanley i Sikk, 2016). Iz ovoga proizlazi da stabilni stranački sustav, a posebno sustav s jednom dominantnom ideološkom dimenzijom, proizvodi okoštale stranke koje su neresponzivne na nove zahtjeve i nesposobne odgovoriti na nove probleme. S druge strane, nestabilni stranački sustav onemogućuje institucionalizaciju stranaka i stabilizaciju predstavništva te proizvodi slabe stranke koje otvaraju prostor daljnjoj nestabilnosti.

Na individualnoj razini podrška novim strankama izraženija je među biračima koji se ne osjećaju bliskim političkim strankama, koji drže da nije važno tko je na vlasti te biračima nezadovoljnim stanjem demokracije (Pop-Eleches, 2010). Istodobno, podrška etabliranim strankama među ovim kategorijama birača s vremenom osjetno pada. Nadalje, birači koji podržavaju nove stranke skloniji su ponoviti takvo ponašanje na idućim izborima, glasujući za još novije stranke ako nisu zadovoljni strankama za koje su glasali na prethodnim izborima (Haughton i Deegan-Krause, 2015).

U slučajevima gdje nove stranke jesu razvile jasan ideološki profil poruke koje su ih jasno svrstavale na ljevicu ili desnicu bile su podjednako važne kao i kritika političkog establišmenta u definiranju izborne podrške (Stanley i Czesnik, 2015). U slučajevima gdje nove stranke imaju jasan ideološki profil njihova je podrška koncentrirana među vrijednosno bliskim nezadovoljnim biračima, dok je podrška među biračima koji im nisu vrijednosno i ideološki bliski znatno manja (Stanley i Czesnik, 2015).

Uzroci pojave novih stranaka na parlamentarnim izborima 2015. i 2016. godine

Na koji se način Most i Živi zid, kao novi akteri koji su se pojavili na izborima 2015. i 2016. godine, uklapaju u ovu sliku? Gledajući na stranu političke ponude, Most ispunjava sve kriterije definicije antiestablišmentske reformske stranke. Poruke Mosta sadrže jasnu kritiku etabliranih političkih stranaka i prevladavajućega modela politike. Most se zalaže za moralnu reformu politike, razbijanje političke dominacije etabliranih stranaka i otvaranje prostora novim akterima te veći neposredan utjecaj građana na politiku (Most, 2016). Nadalje, zahtjevi Mosta uključuju reformu javne uprave, sudstva i lokalne samouprave te smanjenje opsega državne regulacije i općenito mogućnosti političkog utjecaja na ekonomiju (Most, 2016). Poruke Mosta kritične su prema načinu na koji demokracija funkcionira u Hrvatskoj i eksplicitno traže veći utjecaj građana na političko odlučivanje preko mehanizama izravne demokracije i reforme izbornoga sustava koji će građanima omogućiti veću ulogu u izboru političkih elita (Most, 2016). Konačno, u organizacijskom i kadrovskom smislu, Most je nova politička formacija koju većinom čine novi akteri na nacionalnoj političkoj sceni, iako su neki od njih već stanovito vrijeme prisutni u lokalnoj politici ili u drugim javnim ulogama.

Živi zid i organizacije okupljene oko njega također su izrazito kritični prema političkim elitama i zalažu se za reformu političkoga sustava, izravniji utjecaj građana na politiku i smanjenje moći političkih elita (Živi zid, 2015). Živi zid također čine novi akteri na političkoj sceni koji već duže sudjeluju u prosvjednim aktivnostima. Međutim, za razliku od Mosta, Živi zid se zalaže za bitne promjene u institucionalnom okviru i modelu ekonomske politike. Živi zid traži ukidanje neovisnosti centralne banke, promjenu modela monetarne politike i ukidanje Ustavnoga suda, jer ih drži ključnim institucijama koje podržavaju postojeći model ekonomske politike (Živi zid, 2015). Nadalje, Živi zid se zalaže za redistribuciju ekonomske moći i redefiniciju vlasničkih prava građana nasuprot bankama i korporacijama te jaču zaštitu i nacionalnu kontrolu prirodnih resursa (Živi zid, 2015). U svojem političkom djelovanju Živi zid kombinira stranačko djelovanje s društvenim aktivizmom i izravnim prosvjednim akcijama. Uzevši u obzir ekonomske poruke, odnos prema EU-u i NATO-u te iskorištavanje izravnih prosvjednih akcija, može se reći da Živi zid izlazi izvan okvira definicije antiestablišmentske reformske stranke te da u njegovu programu ima elementa antisistemске pozicije. Međutim, valja istaknuti i da Živi zid ne dovodi u pitanje temeljne demokratske vrijednosti i ljudska prava.

Gledajući na stranu političke potražnje, kontekst izbora u Hrvatskoj 2015. i 2016. godine vrlo je sličan kontekstu koji Han-

ley i Sikk te drugi autori opisuju kao povoljan za pojavu novih antiestablišmentskih reformskih stranaka (Hanley i Sikk, 2016; Engler, 2016; Haughton i Deegan-Krause, 2015). Izbori 2015. i 2016. godine dogodili su se u kontekstu koji obilježavaju ekonomska kriza, visoka nezaposlenost, posebno mladih, te gotovo neprekinut niz korupcijskih afera u koje su bili uključeni članovi političkog establišmenta (Čular, 2013). U isti mah političke elite etabliranih lijevih i desnih stranaka nisu bile sposobne ponuditi efektivno političko vodstvo i programsko rješenje za ekonomsku krizu, što je u kombinaciji s korupcijskim aferama utjecalo na oblikovanje percepcije o njima kao sebičnima i nesposobnima (Čular, 2013).

U takvu kontekstu građani koji se ne poistovjećuju s političkim identitetima ljevice i desnice i koji su ideološki smješteni u centru vjerojatno su na izborima skloniji dati veću važnost ekonomskim pitanjima i ponašanju političkih elita nego građani koji se snažnije poistovjećuju s lijevim i desnim političkim identitetom i strankama. Nadalje, možemo očekivati da je značenje lijevoga i desnoga političkog identiteta manje važno mlađim građanima koji imaju samo posredno iskustvo događaja koji oblikuju političke identitete ljevice i desnice u Hrvatskoj, ali zato imaju neposredno iskustvo ekonomske krize, stagnacije koja joj je slijedila i niza korupcijskih afera u koje su bile uključene političke elite.

Anketna istraživanja pokazuju da je razina identifikacije mlađih ispitanika s ideološkim podjelama na ljevicu i desnicu i tradicionalnim ideološkim rascjepima znatno niža u usporedbi s ispitanicima srednjih i starijih generacija. Anketno istraživanje iz 2016. godine pokazuje da oko 50 % ispitanika iz dobne skupine od 18 do 35 godina nije moglo identificirati svoju ideološku poziciju na ljestvici lijevo ili desno. Isto tako, više od 50 % ispitanika iz iste dobne skupine u istoj anketi nije imalo mišljenje ili je imalo neutralno mišljenje o povijesnoj ulozi Josipa Broza Tita. Kod starijih dobnih skupina ovaj broj je osjetno niži, pri čemu je među starijima od 56 godina niži od 30 %. Ovi brojevi su ponešto niži u anketi iz 2015. godine, ali je odnos između dobnih skupina vrlo sličan.

Na temelju opisanoga možemo očekivati da su birači koji nemaju jasnu ideološku identifikaciju s ljevicom i desnicom skloniji podržavati nove političke aktere od birača koji imaju jasnu ideološku identifikaciju. Isto tako, možemo očekivati da su mlađi birači, koji su politički oblikovani u vrijeme ekonomske krize, skloniji podržavati nove stranke nego stariji birači.

Uzimajući u obzir ekonomski kontekst u kojem su se pojavili Most i Živi zid, valja očekivati da će njihova podrška biti u većoj mjeri koncentrirana među biračima koji su nezadovoljni ekonomskim stanjem u zemlji, odnosno biračima koji su doživjeli pogoršanje vlastite ekonomske situacije. Nadalje,

možemo očekivati veću podršku Mostu i Živom zidu među biračima koji su siromašniji i izloženiji ekonomskim rizicima, poput gubitka posla.

S druge strane, budući da je pojava novih stranaka uvelike izazvana prosvjedom protiv postojećih političkih elita, valja očekivati veću vjerojatnost glasanja za Most i Živi zid među građanima nezadovoljnim funkcioniranjem demokracije u Hrvatskoj. Isto tako, budući da su nove stranke nastale na kritici postojećih elita, možemo očekivati da su Mostu i Živom zidu skloniji glasati birači koji nemaju povjerenja u političke elite i birači koji vjeruju da se političke elite prije svega brinu za vlastite interese. I konačno, budući da su nove stranke nastale kao odgovor na model politike koji karakterizira visoka ideološka polarizacija, možemo očekivati veću podršku novim strankama među biračima nezadovoljnim izraženom polarizacijom društva na lijevi i desni blok.

Budući da su obje stranke ušle u izbore 2015. i 2016. godine s jasnim političkim porukama, možemo očekivati da birači koji glasaju za Most i Živi zid dijele stavove svojih stranaka. Promjena modela lokalne samouprave i decentralizacija jest prepoznatljivo pitanje vezano uz Most na izborima 2015. i 2016. godine (Most, 2016). S druge strane, jedan od najvažnijih elemenata političkoga programa Živoga zida jest socijalna pravda, odnosno zaštita socijalnih i ekonomskih prava građana u odnosu na korporacije i banke (Živi zid, 2015). Stoga se može očekivati veća podrška Mostu među biračima koji podržavaju reformu lokalne samouprave i decentralizaciju. S druge strane, možemo očekivati veću podršku Živom zidu među biračima koji podržavaju reformu ekonomskoga sustava usmjerenu na povećanje socijalnih i ekonomskih prava te jednakosti građana.

PODACI I VARIJABLE

Empirijska analiza u radu rabi postizborne ankete koje je nakon parlamentarnih izbora 2015. i 2016. godine proveo Fakultet političkih znanosti na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1000 ispitanika. U obje ankete podaci su prikupljeni 30 dana nakon izbora. Broj ispitanika u analizi je manji od ukupnoga broja ispitanika u anketi, jer je u obje ankete oko trećina ispitanika odgovorila da nisu sudjelovali na izborima te nije iskazala stranačku preferenciju. Ukupan broj valjanih slučajeva u analizi iznosi 623 u anketi provedenoj za izbore 2015. godine te 617 u anketi provedenoj za izbore 2016. godine. Budući da je u obje ankete rabljen isti upitnik, varijable iz obje ankete mjerene su na isti način.

Zavisna varijabla je biračko ponašanje na izborima 2015. i 2016. godine i kodirana je u pet kategorija koje uključuju Domoljubnu koaliciju u anketi iz 2015. godine, odnosno koa-

liciju oko HDZ-a u anketi iz 2016. godine, koaliciju Hrvatska raste u anketi iz 2015. godine, odnosno Narodnu koaliciju u anketi iz 2016. godine, kojima su u obje ankete pridodani i birači IDS-ove koalicije, zatim Most i Živi zid, odnosno koaliciju Jedina opcija u anketi iz 2016. godine te posebnu kategoriju za sve ostale stranke.

Ideološka pozicija ispitanika mjerena je varijablom koja pokazuje udaljenost pojedinca od centra na ljestvici lijevo-desno (gdje je 1 krajnje lijevo a 10 krajnje desno na izvornoj varijabli), a kreirana je oduzimanjem apsolutne vrijednosti ispitanikove pozicije od središnje vrijednosti ljestvice, pri čemu je ispitanicima koji su na pitanje o ideološkoj samoidentifikaciji odgovorili sa *ne znam* pridodana vrijednost 0. Dosadašnje studije pokazuju da ljestvica lijevo-desno prilično dobro reprezentira političke identitete ispitanika i da je definiraju isti činitelji koji definiraju temeljni rascjep u hrvatskoj politici (Jou, 2010). Više vrijednosti ove varijable pokazuju ideološki ekstremnije pozicije.

Drugi pokazatelj ideološke orijentacije ispitanika jest varijabla koja mjeri odnos prema povijesti. Ova varijabla sastoji se od pitanja koje mjeri pozitivan ili negativan odnos ispitanika prema Josipu Brozu Titu kao povijesnoj osobi koja personificira Jugoslaviju, komunizam i partizanski pokret. Pozitivan odnos prema Titu pokazuje sklonost k lijevoj interpretaciji povijesti, dok negativan odnos pokazuje sklonost k desnoj interpretaciji povijesti. Varijabla je kodirana tako da više vrijednosti pokazuju negativan odnos prema lijevoj interpretaciji povijesti.

Treća varijabla koja mjeri vrijednosnu poziciju ispitanika jest odnos ispitanika prema religiji, kao jednoj od ključnih varijabli koje definiraju odnos pojedinca prema političkim identitetima ljevice i desnice u Hrvatskoj (Henjak i sur., 2013). Više vrijednosti ove varijable označuju višu razinu religioznosti ispitanika.

Odnos ispitanika prema politici zahvaćaju varijable koje mjere zadovoljstvo demokracijom, percepciju ponašanja političkih elita, mjeru osobne političke efikasnosti te odnos prema političkoj polarizaciji u hrvatskom društvu. Zadovoljstvo funkcioniranjem demokracije mjeri se varijablom koja se temelji na pitanju ispitaniku koliko je zadovoljan funkcioniranjem demokracije u Hrvatskoj, pri čemu više vrijednosti ove varijable označuju višu razinu zadovoljstva demokracijom.

Percepcija uloge političkih elita mjeri se kao aritmetička sredina dviju varijabli koje se temelje na pitanjima ispitaniku slaže li se s tvrdnjom da su demokratske procedure samo predstava za narod, dok se prave odluke donose drugdje, te misli li da politički skandali pokazuju da elite, kada su njihovi interesi ugroženi, zloupotrebljavaju javne institucije. Korela-

cija ovih dviju varijabli iznosi 0,554 u anketi iz 2015. godine te 0,357 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti ove varijable označuju negativan odnos prema političkim elitama.

Odnos prema političkoj polarizaciji mjeri se kao aritmetička sredina dviju varijabli koje se temelje na pitanjima ispitaniku slaže li se s tvrdnjom da je spominjanje događaja iz Drugoga svjetskog rata štetno jer odvraća pažnju građana s bitnih problema s kojima se Hrvatska danas susreće te slaže li se s tvrdnjom da prozivanje i napadanje političkih suparnika za manjak domoljublja stvara opasne podjele u hrvatskom društvu. Korelacija ovih dviju varijabli iznosi 0,326 u anketi iz 2015. godine te 0,495 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti ove varijable označuju negativan odnos prema političkoj polarizaciji u Hrvatskoj.

Politička efikasnost mjeri se kao aritmetička sredina dviju varijabli koje se temelje na pitanjima ispitaniku slaže li se s tvrdnjom da je važno tko je na vlasti, te slaže li se s tvrdnjom da za koga građani glasaju na izborima ima utjecaja na događaje u zemlji. Korelacija između ove dvije varijable iznosi 0,519 u anketi iz 2015. godine te 0,627 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti ove varijable označuju višu razinu percepcije političke efikasnosti.

Ekonomska pozicija birača mjeri se varijablama koje pokazuju stupanj izloženosti ekonomskom riziku, imovinsko stanje ispitanika i ocjenu stanja ekonomije. Izloženost ekonomskom riziku mjeri se pitanjem koliko je vjerojatno da će ispitanik moći naći drugi posao ako izgubi sadašnji. Imovina kućanstva mjeri se sa četiri čestice koje pokazuju posjeduje li ispitanik kuću ili stan, stambeni ili poslovni prostor za iznajmljivanje, ušteđevinu te dionice i obveznice, a varijabla je kreirana zbrajanjem pozitivnih odgovora. Evaluacija ekonomskoga stanja mjerena je kao aritmetička sredina dviju varijabli, od kojih prva mjeri procjenu ispitanika o stanju nacionalne ekonomije u odnosu na prethodnu godinu, dok druga mjeri procjenu ispitanika o ekonomskom stanju njegove obitelji u odnosu na prethodnu godinu. Korelacija ovih varijabli iznosi 0,757 u anketi iz 2015. godine te 0,762 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti svih triju varijabli označuju bolju ekonomsku poziciju ispitanika.

Odnos ispitanika prema političkim pitanjima važnim za nove stranke mjere varijable koje pokazuju koliko ispitanik podržava tržišne principe u djelovanju ekonomije, koliko ispitanik podržava socijalnu pravednost kao načelo organizacije ekonomskoga sustava te koliko ispitanik podržava reorganizaciju lokalne samouprave i decentralizaciju.

Podrška tržišnim načelima u organizaciji gospodarstva mjerena je kao aritmetička sredina triju varijabli koje mjere stav ispitanika prema smanjenju proračunske potrošnje, čak i

ako to znači smanjivanje plaća, mirovina i socijalnih prava; stav prema olakšavanju otpuštanja zaposlenika kad je to potrebno kako bi se smanjili troškovi poslovanja; te stav prema privatizaciji tvrtki u državnom vlasništvu. Cronbach-alpha indeks pouzdanosti za ovu varijable iznosi 0,670 u anketi iz 2015. godine te 0,655 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti ove varijable označuju višu razinu podrške tržišnim načelima u ekonomiji.

Preferencija za socijalnu pravednost mjerena je kao aritmetička sredina triju varijabli koje mjere treba li država svim nezaposlenim građanima osigurati naknade za nezaposlene dovoljne za pokrivanje osnovnih životnih potreba; treba li država ograničiti pravo bankama da same određuju kamatnu stopu za kredite građanima; te treba li država više oporezivati imovinu i dohodak bogatih pojedinaca. Cronbach-alpha indeks pouzdanosti ove varijable iznosi 0,454 u anketi iz 2015. godine te 0,481 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti ove varijable označuju podršku načelima socijalne pravde.

Podrška reformi lokalne samouprave mjerena je dvjema varijablama koje pokazuju stav ispitanika prema tvrdnji je li previše moći i novca koncentrirano na državnoj razini, što onemogućuje ravnomjeran razvoj Hrvatske; treba li decentralizacijom povećati ovlasti i financijsku moć općina i gradova. Korelacija između ovih dviju varijabli iznosi 0,410 u anketi iz 2015. godine te 0,442 u anketi iz 2016. godine. Više vrijednosti ove varijable označuju višu razinu podrške decentralizaciji.

Ostale varijable su dob, mjerena godinama ispitanika u vrijeme provođenja ankete, te obrazovanje, mjereno kao najviši postignuti stupanj obrazovanja ispitanika.

REZULTATI

Budući da je zavisna varijabla mjerena na nominalnoj razini i uključuje više kategorija, analiza je provedena koristeći se multinominalnom logističkom regresijom. Pritom su ankete iz 2015. i 2016. godine analizirane odvojeno, kako bi se mogle identificirati eventualne razlike u obrascima ponašanja birača između dvaju ciklusa parlamentarnih izbora.

Rezultati multinominalne logističke regresije za izbore 2015. i 2016. godine prikazani su u tablicama 1 i 2. U obje regresije referentna su kategorija ispitanici koji su glasali za Domoljubnu koaliciju odnosno HDZ. Iz tablica se vidi da je glavna razlika između birača Mosta i Živoga zida te starih stranaka ljevice i desnice njihova ideološka udaljenost od centra. Birači novih stranaka ideološki su znatno bliže centru od birača starih stranaka. Druga značajna varijabla jest dob ispitanika, gdje vidimo da mlađi birači imaju zamjetno veću vjerojatnost glasanja za nove stranke, iako je efekt dobi nešto slabiji na izborima 2016. godine.

	Hrvatska raste	Most	Živi zid	Ostali
Dob	0,014 (0,009)	-0,019* (0,010)	-0,039** (0,014)	-0,006 (0,011)
Religioznost	-1,118** (0,156)	-0,825** (0,176)	-1,056** (0,216)	-0,874** (0,189)
Obrazovanje	0,495** (0,125)	0,519** (0,140)	0,174 (0,191)	0,375* (0,157)
Imetak	0,025 (0,052)	0,055 (0,057)	0,003 (0,080)	0,039 (0,064)
Percepcija ekonomskog rizika	0,186 (0,106)	-0,086 (0,119)	0,275 (0,179)	0,199 (0,135)
Politička efikasnost	0,170 (0,132)	0,181 (0,154)	0,317 (0,208)	0,022 (0,163)
Decentralizacija	0,414* (0,165)	0,460* (0,198)	-0,013 (0,265)	0,084 (0,206)
Socijalna pravednost	0,412* (0,187)	0,204 (0,210)	0,218 (0,274)	0,224 (0,231)
Tržište	-0,148 (0,130)	-0,133 (0,153)	-0,110 (0,211)	-0,085 (0,165)
Odnos prema političkim podjelama	0,125 (0,141)	0,220 (0,172)	-0,397 (0,220)	0,003 (0,180)
Odnos prema političkim elitama	-0,046 (0,177)	0,343 (0,216)	0,953** (0,313)	0,734** (0,246)
Zadovoljstvo demokracijom	0,053 (0,103)	0,028 (0,122)	-0,184 (0,170)	-0,003 (0,133)
Stanje ekonomije	0,763** (0,179)	0,065 (0,207)	0,249 (0,287)	0,476* (0,228)
Ideološka udaljenost od centra	-0,208* (0,089)	-0,803** (0,120)	-0,704** (0,162)	-0,557** (0,123)
Odnos prema povijesti	-0,623** (0,116)	-0,244 (0,133)	-0,756** (0,194)	-0,091 (0,143)
Konstanta	-2,611 (1,629)	-1,273 (1,921)	1,607 (2,697)	-3,332 (2,116)
Pseudo R ²	0,224			
N	623			

TABLICA 1
 Rezultati multinominalne logističke regresije za izbore 2015. godine: glas za Domoljubnu koaliciju je referentna kategorija

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Radi lakše procjene supstantivnih učinaka individualnih varijabli, u daljnjem su tekstu prikazani marginalni efekti koji pokazuju koliko promjene vrijednosti pojedinih nezavisnih varijabli, u ovom slučaju od najniže do najviše, utječu na vjerojatnosti glasanja za svaku od stranaka. Zbog preglednosti, iz slika je izostavljen prikaz vjerojatnosti glasanja za kategoriju ostalih stranaka. U tekstu koji slijedi prikazani su efekti samo

za varijable koje imaju statistički značajne i supstantivno relevantne učinke.

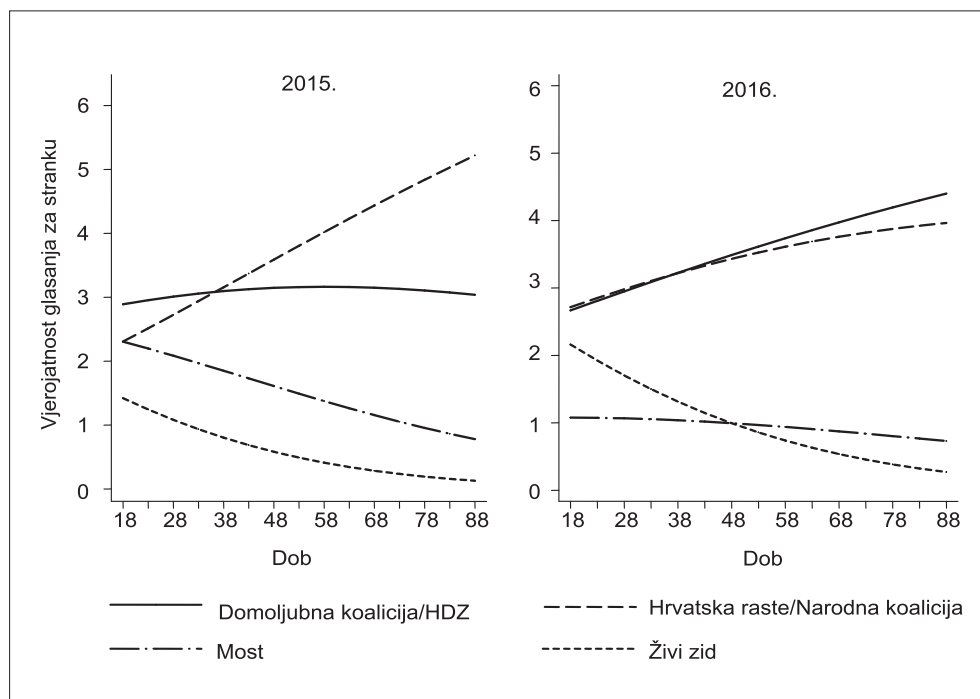
	Narodna koalicija	Most	Živi zid	Ostali
Dob	-0,005 (0,008)	-0,018 (0,011)	-0,047** (0,012)	-0,026* (0,011)
Religioznost	-0,691** (0,124)	-0,167 (0,204)	-0,772** (0,171)	-0,284 (0,184)
Obrazovanje	0,121 (0,115)	-0,016 (0,165)	0,213 (0,170)	-0,046 (0,163)
Imetak	0,068 (0,047)	0,008 (0,063)	-0,088 (0,070)	-0,004 (0,065)
Percepcija ekonomskog rizika	0,153 (0,098)	-0,119 (0,138)	0,086 (0,142)	0,049 (0,137)
Politička efikasnost	0,200 (0,122)	0,297 (0,179)	-0,210 (0,165)	0,019 (0,164)
Decentralizacija	0,085 (0,158)	0,282 (0,220)	0,016 (0,207)	0,017 (0,204)
Socijalna pravednost	0,011 (0,163)	-0,270 (0,237)	0,552* (0,249)	0,036 (0,228)
Tržište	-0,126 (0,131)	-0,079 (0,182)	-0,268 (0,193)	0,071 (0,179)
Odnos prema političkim podjelama	0,221 (0,121)	0,287 (0,177)	-0,084 (0,180)	0,328 (0,176)
Odnos prema političkim elitama	-0,189 (0,135)	-0,025 (0,193)	0,113 (0,213)	0,065 (0,202)
Zadovoljstvo demokracijom	-0,220* (0,097)	0,003 (0,134)	-0,508** (0,152)	-0,450** (0,140)
Stanje ekonomije	-0,209 (0,192)	-0,300 (0,266)	-0,512* (0,254)	-0,397 (0,245)
Ideološka udaljenost od centra	-0,277** (0,084)	-1,047** (0,161)	-0,834** (0,139)	-0,864** (0,138)
Odnos prema povijesti	-0,772** (0,112)	-0,362* (0,161)	-0,517** (0,162)	-0,547** (0,156)
Konstanta	5,007** (1,543)	2,538 (2,210)	7,510** (2,136)	4,677* (2,114)
Pseudo R ²	0,207			
N	617			

● **TABLICA 2**
Rezultati multinominalne
logističke regresije za
izbore 2016. godine:
glas za HDZ je
referentna kategorija

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Slika 1 pokazuje kako promjena dobi ispitanika od najniže do najviše utječe na vjerojatnost glasanja za stare i nove stranke ili koalicije na izborima 2015. i 2016. godine. Iz Slike 1 vidi se da se vjerojatnost glasanja za Most i Živi zid smanjuje

kako se dob ispitanika povećava. Pritom je utjecaj dobi posebno izražen u slučaju Živoga zida, a nešto je slabiji u slučaju Mosta. Kako ispitanik stari, tako se povećava vjerojatnost glasanja za etablirane stranke ljevice i desnice, pri čemu je efekt dobi izraženiji kod birača lijeve koalicije, gdje najmlađi birači na izborima 2015. godine imaju gotovo dvostruko manju vjerojatnost glasanja za ljevicu od najstarijih birača.

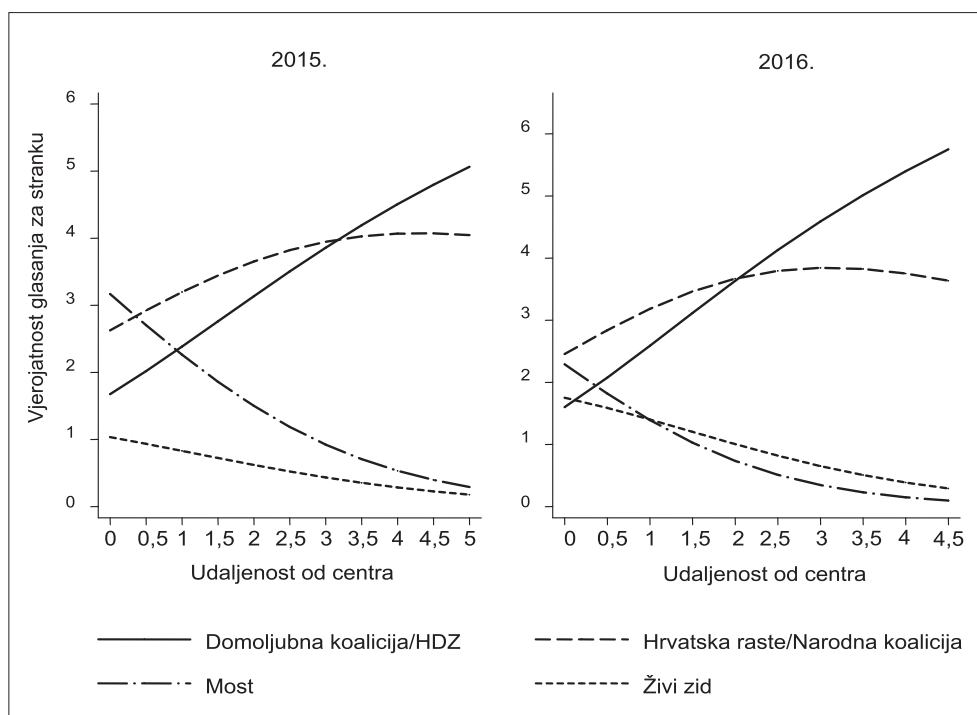
SLIKA 1
Dob i vjerojatnost
glasanja za stranke na
izborima 2015. i
2016. godine

Slika 2 prikazuje kako promjena ideološke udaljenosti ispitanika od centra utječe na vjerojatnost glasanja za svaku od stranaka. U 2015. i 2016. godini podjednako, ispitanici koji se nalaze u centru imaju dva do tri puta veću vjerojatnost glasanja za Most i Živi zid nego ispitanici koji se nalaze bliže ideološki ekstremnijim pozicijama. Ovaj je efekt posebno vidljiv u slučaju Mosta 2015. godine, gdje ispitanik koji se nalazi u centru ima gotovo tri puta višu vjerojatnost glasanja za ovu stranku u usporedbi s ispitanikom koji se nalazi umjereno lijevo ili umjereno desno, a gotovo šest puta višu vjerojatnost nego ispitanik koji se nalazi na krajnjoj desnici ili ljevici. U slučaju Živoga zida ovaj je efekt nešto slabiji u 2015. godini, ali u 2016. godini utjecaj ideološke udaljenosti od centra na vjerojatnost glasanja za obje nove stranke gotovo je podjednak.

U isti mah možemo primijetiti da je utjecaj udaljenosti od centra na vjerojatnost glasanja za stare stranke ljevice i desnice potpuno suprotan. Pomicanje od ideološkoga centra vidno

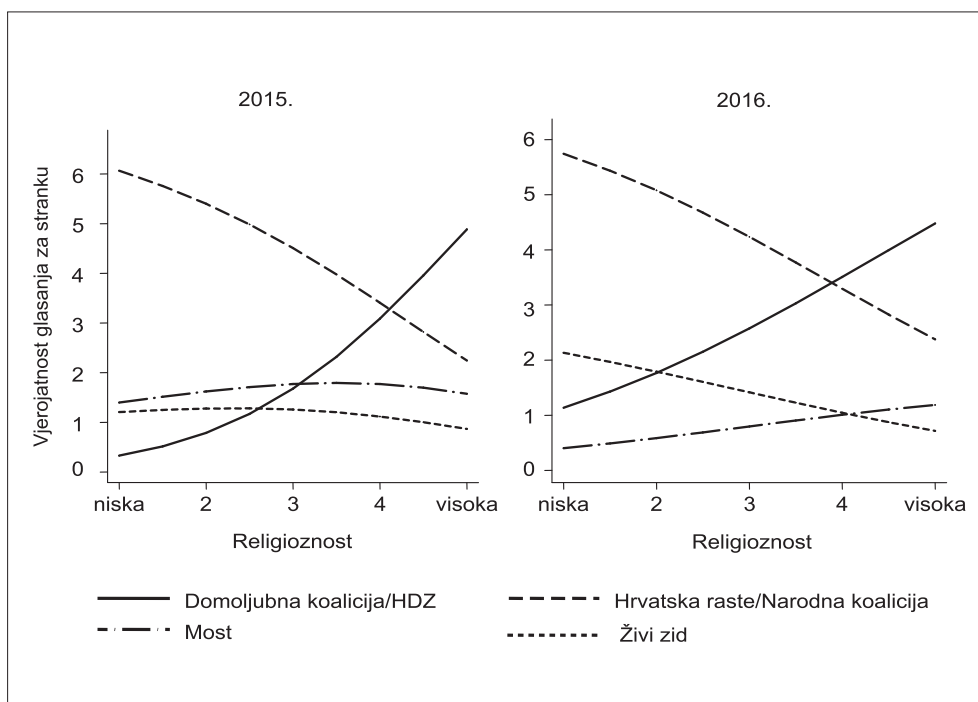

povećava vjerojatnost glasanja za stare stranke ljevice i desnice, odnosno njihove koalicije. Ovaj je efekt izraženiji za birače desne koalicije, čija se vjerojatnost glasanja povećava gotovo linearno kako se ispitanik udaljuje od centra. U slučaju SDP-ovih birača, vjerojatnost glasanja za stranku povećava se za trećinu kako se birač odmiče do pola udaljenosti od centra, da bi se potom izravnala, pri čemu daljnje pomicanje ne povećava znatnije vjerojatnost glasanja za stranke lijeve koalicije.

SLIKA 2
Udaljenosti birača od centra i vjerojatnost glasanja za stranke na izborima 2015. i 2016. godine

Slika je donekle složenija ako se od ideološke samoidentifikacije pomaknemo prema religioznosti i odnosu prema povijesti kao konkretnijim determinantama pripadnosti lijevom ili desnom političkom identitetu u Hrvatskoj. Kao što se vidi na Slici 3, religioznost je izrazito povezana s vjerojatnosti glasanja za ljevicu ili desnicu. Međutim, kad pogledamo podršku novim strankama, možemo vidjeti da je u 2015. godini religioznost bila relativno slabo povezana s vjerojatnosti glasanja za Most ili Živi zid. Najveću vjerojatnost glasanja za ove dvije stranke imali su ispitanici koji se nalaze oko srednje vrijednosti varijable koja mjeri religioznost, pri čemu je Most imao tek donekle veću podršku među religioznima, a Živi zid među nereligioznim ispitanicima. Međutim, već na izborima 2016. godine ova se slika mijenja te vjerojatnost glasanja za Živi zid vidljivo opada s porastom religioznosti, dok se istodobno povećava vjerojatnost podrške Mostu.

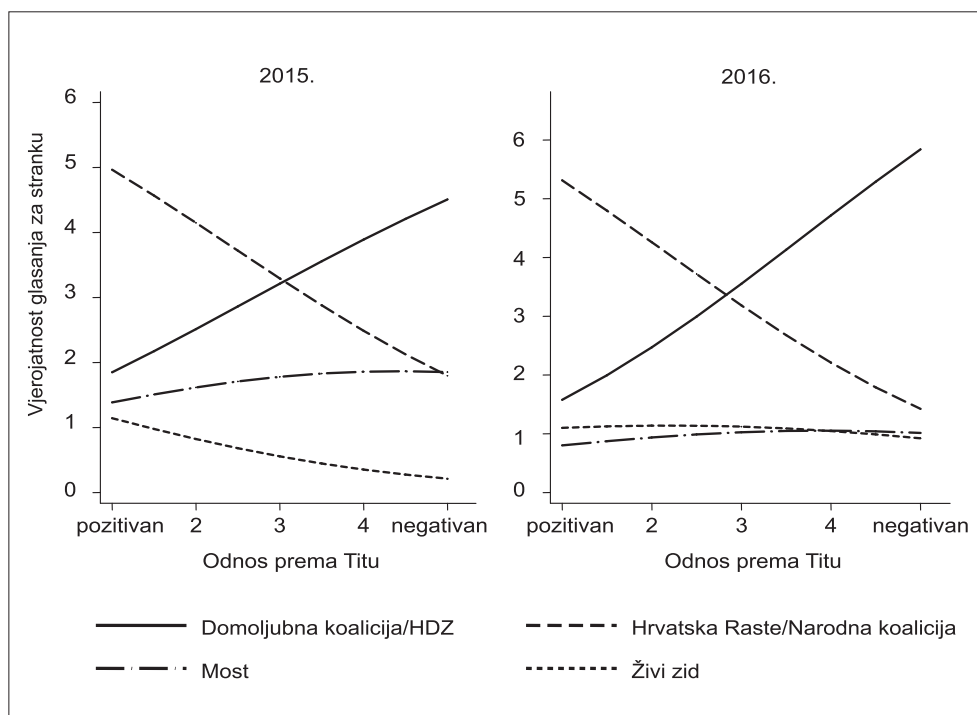
SLIKA 3
Religioznost i vjerojatnost glasanja za stranke na izborima 2015. i 2016. godine

Na Slici 4, koja pokazuje utjecaj odnosa prema povijesti na vjerojatnost glasanja za pojedine stranke, vidimo da je vjerojatnost glasanja za ljevicu i desnicu sasvim jasno povezana s odnosom prema povijesti. Što se novih stranaka tiče, vidimo da na izborima 2015. godine vjerojatnost glasanja za Živi zid vidno opada kako odnos prema Josipu Brozu Titu postaje negativan, dok u slučaju Mosta odnos prema povijesti ima znatno slabiji utjecaj. Međutim, već na izborima 2016. godine odnos prema povijesti nema gotovo nikakav utjecaj na vjerojatnost glasanja za nove stranke.

Usprkos činjenici da je Most na izborima 2016. godine izgubio više od sto tisuća birača, ovaj gubitak nije se bitnije odrazio na utjecaj koji ideološka identifikacija i odnos prema povijesti imaju na glasanje za Most. Jedino religioznost pokazuje nešto veću povezanost s glasanjem za Most 2016. godine, gdje religiozni ispitanici imaju nešto veću vjerojatnost glasanja za Most od manje religioznih ispitanika u usporedbi s izborima iz 2015. godine, što se može dovesti u vezu s ulaskom Mosta u koaliciju s HDZ-om. S druge strane, na izborima 2016. niža razina religioznosti povezana je s višom vjerojatnosti glasanja za Živi zid.

Na temelju opisanih nalaza može se zaključiti da su nove stranke koje su se u Hrvatskoj pojavile na izborima 2015. godine svoju podršku temeljile na biračima koji nemaju jasnu identifikaciju s ljevicom ili desnicom. Temeljna pitanja koja definiraju političke identitete u Hrvatskoj, poput odnosa pre-

ma religiji i odnosa prema povijesti, imaju znatno slabiji utjecaj na podršku novim strankama u usporedbi s utjecajem koji imaju na vjerojatnost podrške starim strankama lijevoga i desnoga bloka. Stoga se može reći da nove stranke nisu uklopljene u ideološke rascjepke koji prevladavaju u Hrvatskoj od uspostave nezavisnosti, ali birači novih stranaka, posebno na izborima 2016. godine, pokazuju razlike u vrijednosnim orijentacijama, u prvom redu u pitanjima odnosa prema povijesti i religiji.

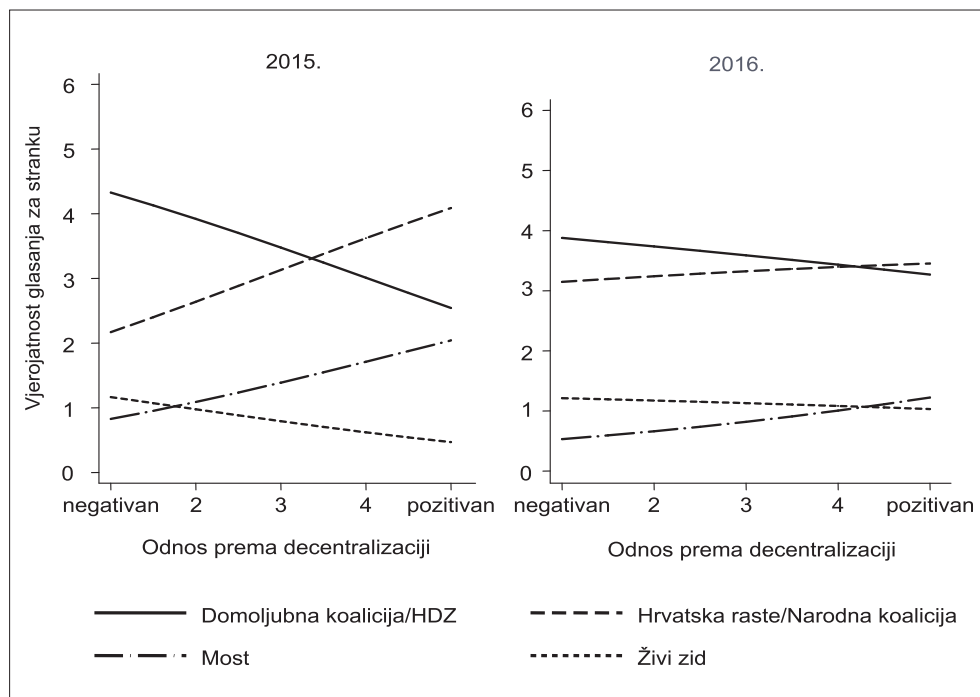

SLIKA 4
Odnos prema povijesti
i vjerojatnost glasanja
za stranke na izborima
2015. i 2016.
godine

Ideološka nepovezanost ili centristička orijentacija birača novih stranaka samo je jedan od elemenata koji dijeli njihove birače od birača etabliranih stranaka ljevice i desnice. Pojava novih stranaka na izborima 2015. i 2016. godine vezuje se uz nekoliko političkih pitanja na kojima su nove stranke pokušale mobilizirati podršku, a u čijoj je osnovi kritika prevladavajućega političkog ili ekonomskog modela u Hrvatskoj. Rezultati analize pokazuju da nova politička pitanja samo donekle utječu na podršku novim strankama i da njihov supstantivni utjecaj nije podjednako jak 2015. i 2016. godine, što vjerojatno reflektira promjene u broju i kompoziciji birača koji su glasali za Most i Živi zid između izbora 2015. i 2016. godine.

Slika 5 pokazuje utjecaj varijable koja mjeri odnos prema decentralizaciji, pri čemu se vidi da pozitivan odnos prema decentralizaciji 2015. godine, i znatno manje 2016. godine, povećava vjerojatnost glasanja za Most, ali i za stranke ljevice. Istodobno, odnos prema decentralizaciji razlikuje birače Mosta

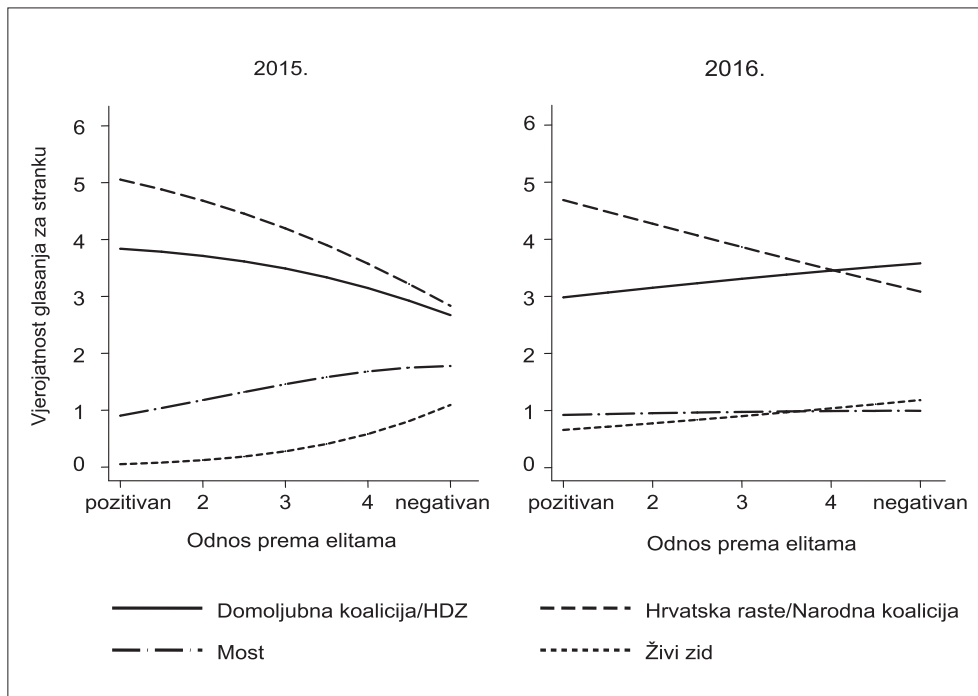
i stranaka HDZ-ove koalicije, gdje negativan odnos prema decentralizaciji povećava vjerojatnost glasanja za HDZ. S obzirom na to da je reforma lokalne samouprave jedno od temeljnih pitanja za Most, sasvim je logično da ovo pitanje ima velik utjecaj na izbornu podršku Mostu. Isto tako, može se pretpostaviti da je razlika između HDZ-a i Mosta u ovom pitanju uvelike utjecala na dinamiku njihovih koalicijskih odnosa nakon izbora 2015. godine.

SLIKA 5
Odnos prema decentralizaciji i vjerojatnost glasanja za stranke na izborima 2015. i 2016. godine

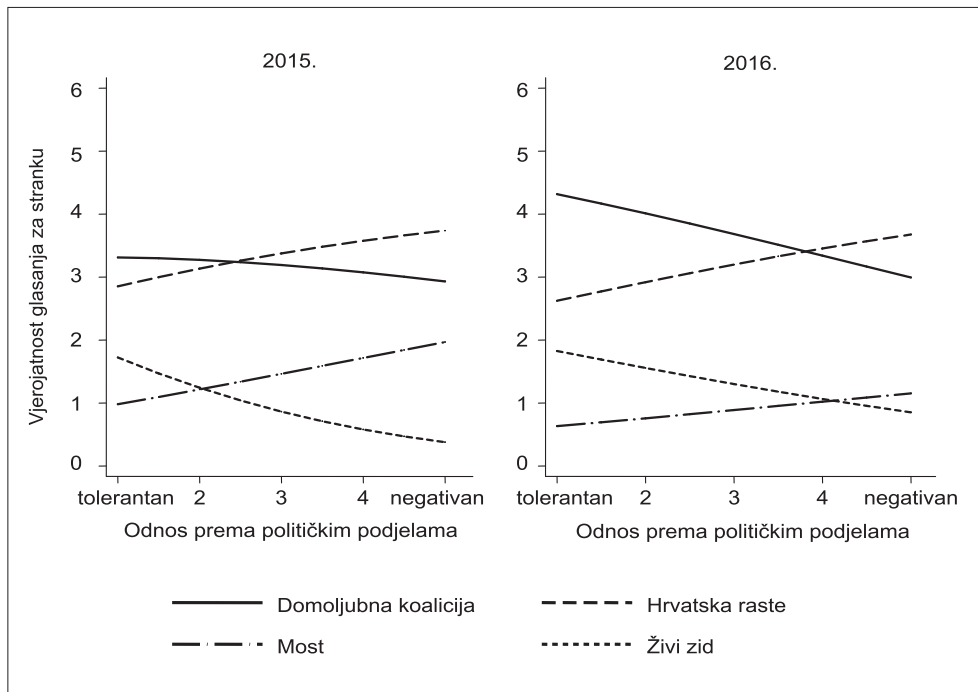
Negativan odnos prema elitama jest činitelj koji značajno utječe na podršku Živom zidu (Slika 6) te u nešto manjoj mjeri na podršku Mostu na izborima 2015. godine. Podrška Mostu gotovo se udvostručuje kako kritičan odnos prema elitama raste od najniže do najviše razine. Podrška Živom zidu povećava se gotovo desetorostruko. Na izborima 2016. godine utjecaj ove varijable na podršku novim strankama znatno je slabiji.

Da je Most nastao na temelju zahtjeva za drugačijim tipom politike, vidimo i kad pogledamo efekte varijable koja mjeri prihvaćanje konfliktnijega tipa politike na vjerojatnost glasanja za stare i nove stranke. Slika 7 pokazuje da se vjerojatnost glasanja za Most udvostručuje kako ispitanik postaje kritičniji prema politici koja je obilježena konfliktima. U slučaju pak Živoga zida, kao stranke koja ima izraženiju antisistemsku poziciju, prihvaćanje više razine sukoba u politici donosi otprilike dvostruko povećanje vjerojatnosti glasanja za Živi zid. I kod ove varijable ti su efekti nešto izraženiji u 2015. godini nego u 2016. godini.

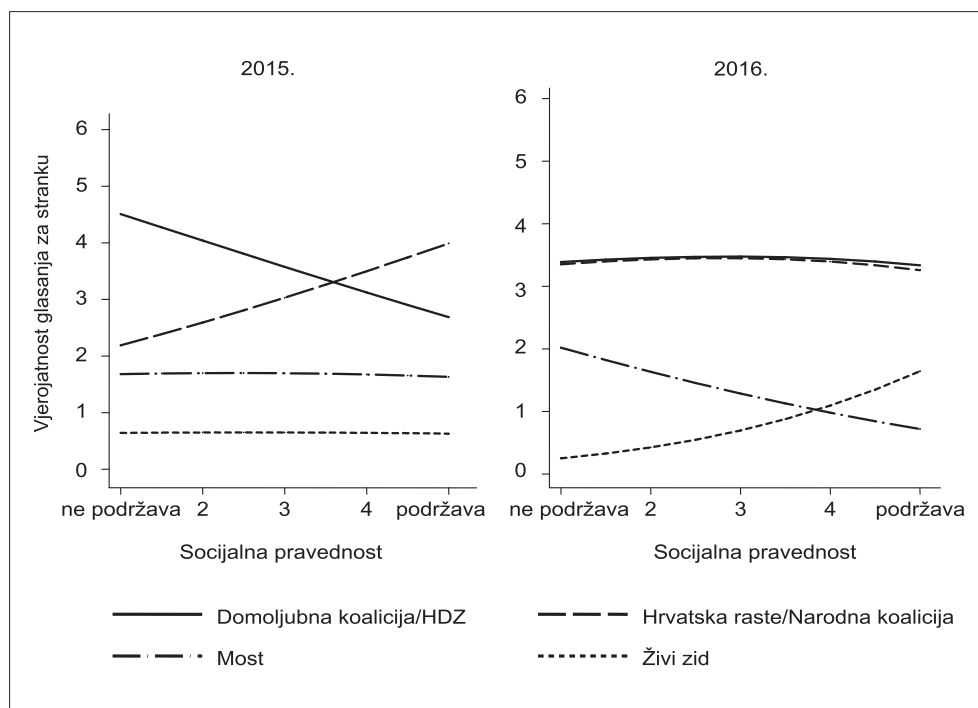
SLIKA 6
Odnos prema elitama i vjerojatnost glasanja za stranke na izborima 2015. i 2016. godine

SLIKA 7
Odnos prema političkim podjelama i vjerojatnost glasanja za stranke na izborima 2015. i 2016. godine

Kritika ekonomskoga sustava i naglasak na potrebi povećanja ekonomske sigurnosti građana nasuprot interesima drugih ekonomskih aktera ključna je komponenta političkoga programa Živog zida. Stoga je sasvim očekivano da će nezadovoljstvo stanjem ekonomije i preferencija više razine socijalne pravednosti biti povezana s višom razinom podrške Živom zidu. Slika 8 pokazuje da odnos prema socijalnoj pravednosti gotovo nema utjecaja na podršku HDZ-ovoj ili SDP-ovoj koaliciji 2016. godine, ali zato na izborima 2015. godine pozitivan odnos prema socijalnoj pravednosti povećava vjerojatnost glasanja za koaliciju Hrvatska raste, a smanjuje vjerojatnost glasanja za Domoljubnu koaliciju. Obrnuta je slika kod novih stranaka. Odnos prema socijalnoj pravednosti nije povezan s razinom podrške Mostu i Živom zidu na izborima 2015. godine. Međutim, na izborima 2016. godine vjerojatnost glasanja za Živi zid izrazito raste kako se povećava intenzitet preferencija za ekonomsku redistribuciju, dok se vjerojatnost glasanja za Most smanjuje napola.

SLIKA 8
Odnos prema socijalnoj pravednosti i vjerojatnost glasanja za stranke na izborima 2015. i 2016. godine

Ostali činitelji, poput političke efikasnosti i zadovoljstva demokracijom, nemaju znatniji utjecaj na biračko ponašanje, osim zadovoljstva demokracijom u 2016. godini, gdje birači stranaka koje su bile na vlasti prije i poslije izbora 2016. godine imaju znatno višu razinu zadovoljstva demokracijom od birača opozicijskih stranaka. Ovaj je nalaz potpuno u skladu

s nalazima komparativnih studija zadovoljstva demokracijom, koje nalaze da birači vladajućih stranaka pokazuju višu razinu zadovoljstva demokracijom od birača opozicijskih stranaka (Anderson, Blais, Bowler, Donovan i Listhaug, 2005). Istodobno, ovaj nalaz pokazuje da se odnos prema funkcioniranju političkoga sustava, čak i kod birača novih stranaka, mijenja kad njihova stranka dođe na vlast.

ZAKLJUČAK

Rezultati analize pokazuju da se izborna podrška novim strankama temelji na glasovima birača koji nemaju jasnu ideološku poziciju na ljevici ili desnici i mlađim biračima. Budući da je u Hrvatskoj sadržaj lijevoga i desnoga političkog identiteta u javnosti gotovo potpuno povezan s odnosom prema povijesti, religiji, tradiciji i modernosti (Jou, 2010), nedostatak ideološke identifikacije upućuje na to da birači novih stranaka nisu uklopljeni u tradicionalne rascjepke koji obilježavaju hrvatsku politiku od 1990. godine. Nadalje, anketni podaci pokazuju da se mlađi birači teže poistovjećuju s lijevim i desnim političkim identitetima nego stariji. Stoga se može pretpostaviti da se nedostatak jasne ideološke identifikacije s ljevicom ili desnicom, kao glavni činitelj povezan s podrškom novim strankama, u znatnoj mjeri temelji na slabijoj ideološkoj identifikaciji mlađih birača.

Mađa su nove stranke imale jasne pozicije prema nizu političkih pitanja, u prvom redu povezanih s kritikom postojećega političkog i ekonomskog modela, analiza nije potvrdila očekivanja da će ova pitanja imati dominantan utjecaj na podršku novim strankama. Ova se pitanja jesu pokazala povezana s vjerojatnosti glasanja za Živi zid i Most, međutim analiza nije pokazala prisutnost njihova konzistentnog utjecaja u oba izborna ciklusa.

Iako se Most na izborima 2015. godine pojavio kao stranka koja se podjednako distancirala od ljevice i desnice, ulazak u koaliciju s HDZ-om doveo je u pitanje ideološku neutralnost Mosta i kredibilitet stranke kao glavnoga kritičara prevladavajućeg ekonomskog i političkog modela. Već na izborima 2016. godine birači Mosta i Živog zida pokazuju elemente koji ih donekle mogu svrstati na desnicu i ljevicu. Birači Mosta sličniji su biračima HDZ-a po religioznosti, dok su birači Živog zida u ovom pitanju bliži biračima ljevice. Međutim, iako su se nove stranke jasnije diferencirale na temeljnim vrijednostima ljevice i desnice, osnovna razlika između novih stranaka i starih stranaka i dalje je prisutna. Primjerice, bez obzira na to što su nakon izbora 2016. godine birači Mosta vrijednosno bili bliži biračima HDZ-a nego 2015. godine, koalicija dviju stranaka raspala se zbog razlika koje proizlaze iz njihova odnosa prema načinu upravljanja Hrvatskom.

U konačnici, može se reći da izbori 2015. i 2016. godine predstavljaju prve znakove odmaka hrvatskoga stranačkog sustava od bipolarizma temeljenog na identitetskim i vrijednosnim podjelama i ulazak u novo razdoblje razvoja stranačkoga sustava u kojem će se stranačko natjecanje strukturirati oko dvije dimenzije. Primarna će dimenzija i dalje uključivati identitetska i ideološka pitanja ljevice i desnice, dok će sekundarna dimenzija predstavljati opoziciju između novih i starih stranaka oko modela upravljanja zemljom.

LITERATURA

- Anderson, C. J., Blais, A., Bowler, S., Donovan, T. i Listhaug, O. (2005). *Losers' consent: Elections and democratic legitimacy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bagić, D. (2007). Društveni rascjepi i stranačke preferencije na izborima za Hrvatski sabor 2003. godine. *Politička misao*, 44(4), 93–115. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32706
- Casal Bértoa, F. (2014). Party systems and cleavage structures revisited. A sociological explanation of party system institutionalization in East Central Europe. *Party Politics*, 20(1), 16–36. <https://doi.org/10.1177/1354068811436042>
- Charron, N. i Bågenholm, A. (2016). Ideology, party systems and corruption voting in European democracies. *Electoral Studies*, 41, 35–49. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2015.11.022>
- Čular, G. (2013). Političko predstavništvo u Hrvatskoj: predstoji li korjenita promjena stranačkog sustava? *Političke analize*, 4(13), 3–11. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=209812
- Deegan-Krause, K. i Haughton T. (2009). Toward a more useful conceptualization of populism: Types and degrees of populist appeals in the case of Slovakia. *Politics and Policy*, 37(4), 821–841. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.2009.00200.x>
- Dolenec, D. (2012). The absent socioeconomic cleavage in Croatia: A failure of representative democracy? *Politička misao*, 49(5), 69–88. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=146493
- Ecker, A., Glinitzer, K. i Meyer, T. M. (2016). Corruption performance voting and the electoral context. *European Political Science Review*, 8(3), 333–354. <https://doi.org/10.1017/S1755773915000053>
- Engler, S. (2016). Corruption and electoral support for new political parties in Central and Eastern Europe. *West European Politics*, 39(2), 278–304. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1084127>
- Ferić, I. (2008). Sustav vrijednosti kao odrednica dominantnih političkih preferencija. *Društvena istraživanja*, 17(4-5), 615–629. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=46246
- Glaurdić, J. i Vuković, V. (2016). Voting after war: Legacy of conflict and the economy as determinants of electoral support in Croatia. *Electoral Studies*, 42, 135–145. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.02.012>

Grdešić, M. (2013). Prostorna analiza "crvene" i "crne" Hrvatske: eksplorativna studija. *Politička misao*, 50(1), 183–203. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=149057

Hanley, S. i Sikk, A. (2016). Economy, corruption or floating voters? Explaining the breakthroughs of anti-establishment reform parties in Eastern Europe. *Party Politics*, 22(4), 522–533. <https://doi.org/10.1177/1354068814550438>

Haughton, T. i Deegan-Krause, K. (2015). Hurricane season. Systems of instability in Central and East European party politics. *East European Politics and Societies*, 29(1), 61–80. <https://doi.org/10.1177/0888325414566072>

Henjak, A. (2007). Values or interests: Economic determinants of voting behaviour in the 2007 Croatian parliamentary elections. *Politička misao*, 44(5), 71–90. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=41772

Henjak, A. Zakošek, N. i Čular, G. (2013). Croatia. U S. Bergund, J. Erman, K. Deegan-Krause i T. Knutsen (Ur.), *Handbook of political change in Eastern Europe* (str. 443–480). Chentelham: Edward Elgar Publishing.

Ibenskas, R. i Sikk, A. (2017). Patterns of party change in Central and Eastern Europe, 1990–2015. *Party Politics*, 23(1), 43–54. <https://doi.org/10.1177/1354068816655571>

Jou, W. (2010). Continuities and changes in left–right orientations in new democracies: The cases of Croatia and Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies*, 43(1), 97–113. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.01.007>

Most (2016). Izborni program. Dostupno na https://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/most-nl-program-2016_4.pdf

Nikić Čakar, D. i Čular, G. (2012). *Whom to trust: Political scientists or voters? Left and right in party platforms and voters' attitudes in Croatia 1990–2011*. Paper presented at the IPSA Conference, Madrid 8–13 July, 2012. Dostupno na https://paperroom.ipsa.org/papers/paper_15735.pdf

O'Dwyer, C. (2014). What accounts for party system stability? Comparing the dimensions of party competition in postcommunist Europe. *Europe-Asia Studies*, 66(4), 511–535. <https://doi.org/10.1080/09668136.2014.897430>

Pop-Eleches, G. (2010). Throwing out the bums: Protest voting and anti-establishment parties after communism. *World Politics*, 62(2), 221–260. <https://doi.org/10.1017/S0043887110000043>

Roberts, A. (2008). Hyperaccountability: Economic voting in Central and Eastern Europe. *Electoral Studies*, 27(3), 533–546. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.01.008>

Sikk, A. (2005). How unstable? Volatility and the genuinely new parties in Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 44(3), 391–412. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00232.x>

Sikk, A. (2012). Newness as a winning formula for new political parties. *Party Politics*, 18(4), 465–486. <https://doi.org/10.1177/1354068810389631>

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 27 (2018), BR. 3,
STR. 383-406

HENJAK, A.:
NOSE LI...

Stanley, B. i Czesnik, M. (2015). Poland's Palikot movement. Voice of the disenchanted, missing ideological link or more of the same? *Party Politics*, 22(6), 705–718. <https://doi.org/10.1177/1354068814560911>

Šiber, I. (2001). Političko ponašanje u izborima 1990–2000. U M. Kasapović (Ur.), *Hrvatska politika 1990–2000* (str. 65–99). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Tavits, M. (2008). Party systems in the making: The emergence and success of new parties in new democracies. *British Journal of Political Science*, 38(1), 113–133. <https://doi.org/10.1017/S0007123408000069>

Zakošek, N. (1998). Ideološki rascjepi i stranačke preferencije hrvatskih birača. U M. Kasapović, I. Šiber i N. Zakošek (Ur.), *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život* (str. 11–50). Zagreb: Alinea.

Živi zid (2015). *Politički program*. Dostupno na <https://www.zivizid.hr/program/>

Did the 2015 and 2016 Parliamentary Elections Change the Political Cleavages in Croatia?

Andrija HENJAK
Faculty of Political Science, Zagreb

Studies of voting behaviour in Croatia established the existence of deep divisions within the electorate over symbolic and identity issues. These divisions based on attitudes toward religion, tradition, and history, shaped the patterns of electoral behaviour after gaining independence and finally led to the consolidation of a bipolar pattern of political competition. However, in the elections held in 2015 and 2016 new political actors emerged with messages that cannot be placed within the traditional pattern of political divisions. Using electoral surveys fielded immediately after the 2015 and 2016 elections, this paper analyses whether electoral support for new political actors in these elections is a result of voters, especially younger voters, moving away from the traditional structure of political cleavages, and their mobilisation by other political issues. Analysis shows that support for new parties is largely due to sizable segments of voters moving away from traditional cleavages, and to a lesser extent, their mobilisation on new political issues.

Keywords: electoral behaviour, party system, political parties, political cleavages, elections

Međunarodna licenca / International License:
[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)